

II. Abdülhamid’in Çin’de 1908’de kurdurduğu ve hâlâ ayakta duran Hamidiye Üniversitesi’nin bilinmeyen hikâyesi...

28 Nisan 1901’de İstanbul’dan sessiz sedasız yola çıkan, İzmir ve İskenderiye’ye uğrayıp Kızıldeniz’i aşarak Uzak Doğu’ya yönelen Nemçe (Avusturya) vapuru Batı’nın bölgedeki ajan ve diplomatlarını hareketlendirmişti. Vapur henüz Çin’e ulaşmadan Pekin’deki Batılı sefaretler başkentlerine kriptolu mesajlar gönderir: “İstanbul’daki ‘kurnaz Sultan’ Çinli Müslümanları kendine çekmek üzere yeni hamlelere girişti. 9 kişilik temsil heyeti Çin’e geliyor.” Osmanlı temsil heyeti uzun ve meşakkatli bir yolculuğun ardından Çin’e ulaştığında, bölgede âdeta bayram havası eser. Şanghai Limanı’na gelen vapuru görmek isteyen Çinli Müslümanlar izdihama yol açar. Sadece Batılı gazeteler değil, tüm dünya basını bu kritik ziyarete geniş yer verir o tarihlerde.

Çin yönetimi, ülkelerine gelen Osmanlı heyetini memnuniyetle karşılarsa da, o dönemde bu ülkeyi sömüren Batılı ülkeler tedirgindi. Bizzat Sultan II. Abdülhamid tarafından görevlendirilen Mirliva (Tuğgeneral) Enver Paşa’nın (İttihatçı Enver Paşa değil) hangi amaçla Çin’e geldiğini merak ediyorlardı. Hâliyle paşa, ikinci eşi, iki kâtip, iki âlim, iki asker ve uşaklardan oluşan heyet yaklaşık 4 ay süren ziyaret boyunca Batılı ajan ve elçilerin çemberindeydi. Akıcı Fransızcası, etkileyici hitabetiyle Enver Paşa, Çinli Müslümanlar ve yabancı elçilere II. Abdülhamid’in barış mesajlarını getirmek için geldiklerini söylüyordu. Ama Batılılar bu açıklamayı pek inandırıcı bulmamıştı.

Haddi zatında ziyaretin görünen sebebi Çin'de son yıllarda patlak veren, özellikle sömürgeci Alman ve İngilizleri hedef alan ayaklanmaları yatıştırmaktı. Zira, 1901'deki Boxer isyanında, Pekin'deki Alman Büyükelçisi Kettler sokak ortasında öldürülüp cesedi sürüklenince dönemin Alman İmparatoru Kaiser II. Wilhelm, hususi ilişkisi bulunduğu II. Abdülhamid'den yardım istemiş, aralarında Müslümanların da bulunduğu isyancıları bastırmak üzere Çin'e birlik göndermesini talep etmişti. Çin'i cezalandırmak isteyen bazı Batılı devletler karma birlik de gönderir bu dönemde. Ancak 30 milyonluk Osmanlı, o dönemde tahmini 50-60 milyon Çinli Müslüman'ın (toplam nüfus 500 milyon) tepkisini çekmemek için bu ülkeye askerî birlik göndermekten geri duruyordu. Bununla birlikte Batı'yla kurduğu dengeleri koruma arzusundaydı; özellikle Almanlarla olanı.

Diplomasideki mahareti bilinen II. Abdülhamid, hem Osmanlı-Alman ilişkilerini zedelemeyecek hem de Çinli Müslümanları İstanbul'a meylettirecek bir formül buldu. Şeyhülislam Cemaleddin Efendi'nin de oluruyla 'Nasihât Heyeti' adı altında dokuz kişiden oluşan bir temsilci grubunun Çin'e gönderilmesini istedi. Sultan, bu kritik göreve, Yıldız'ın parlak subaylarından Enver Paşa'yı seçti. Yanına Kurmay Binbaşı Nâzım Bey verildi. Heyette ayrıca din adamı sıfatıyla Mustafa Şükrü Efendi yer aldı (rahmetli başbakanlardan Bülent Ecevit'in dedesi).

BATILI AJANLAR HEYETİ TAKİP ETTİ

Devlet hazinesinden karşılanan 500 Türk lirasıyla yola çıkan ve bir ay süren yorucu seyahatin ardından Mayıs (1901) başında Şanghay Limanı'na ulaşan Türk heyeti, sadece bu kentteki Müslümanlarla görüşmekle kalmamış, Çinli Müslümanların yoğunlukta olduğu bölgelere geziler düzenlemişti. Heyet, bu tür buluşmaları fırsat bilip 'Müslümanların Halifesi' sıfatıyla II. Abdülhamid adına yazılan ve Çinceye tercüme edilen beyannameler dağıtır. Cuma namazlarına iştirak edip Sultan adına hutbeler okutur. Batılı elçiler, heyetin 'ayaklanmaları yatıştırma' gibi bir misyonu olmadığını, Çinli Müslümanları Halife Abdülhamid himayesinde toplamaya çalıştığını görünce Enver Paşa ve grubuyla teması keser. Hatta Batılılar bu duruma o kadar içerler ki Enver Paşa'yı karşılayan Alman elçisi bile bir daha uğramaz heyete.

II. Abdülhamid'in Batı'yı bir kez daha oyuna getirdiğini düşünen Pekin'deki Fransız Büyükelçisi, 4 Haziran 1901'de Paris'e şu mesajı geçer: "Sayın Bakan, Zât-ı âlileri, mektubuna ek olarak, Sultan tarafından Çin Müslümanlarıyla ilişki kurmak üzere görevlendirilmiş olan Türk heyeti konusundaki genelgeyi bulacaklardır... Şimdiki şartlar muvacehesinde, Alman hükûmeti tarafından tavsiye edildiği söylenen bu konudaki Bâb-ı Âli niyetlerini öğrenmekte fayda mülâhaza ediyorum. Guangxi, Guangdong ve özellikle Müslümanların yoğun olduğu Yunnan'da

gelişen bir Pan-İslamist hareket tehlikeli olabilir ve ben neye mal olursa olsun, İstanbul’daki elçimizden Enver Paşa heyetinin gayesi hakkında bilgi elde etmeye çalışacağım... Bizim Hindo-Çin’deki sömürgelerimize komşu olan bölgelerde çok sayıda Müslüman olması hasebiyle, bu heyet, çok yakından izlememiz gereken Pan-İslamist temayüllerin bir işareti olabilir... Şanghay’da konaklayan heyetin gerçek gayesini öğrenmek için elimden geleni yapıyorum...”

Yaklaşık 4 ay süren bu kritik sefer sırasında Enver Paşa ve heyeti maddi sıkıntılar yaşar. Batı karşıtı Ruslar bu fırsatı kaçırmaz, heyetin yardımına koşar. Enver Paşa’nın ikinci eşinin Avusturyalı olması onlara avantaj sağlar. Çin’deki Avusturya sefareti de Türk heyetine destek verir. Enver Paşa, dönüş hazırlığına başladığı günlerde, Rus Çarı’ndan bir telgraf alır. Çar, Enver Paşa’yı Rusya’ya davet etmektedir. İstanbul’dan alınan onayın ardından Çin’den Rusya’ya geçilir. İlgı orada da sürer.

Osmanlı’nın, sömürgeci Batı güçleri karşısında, İslam ülkelerinden alacağı destekle ayakta kalabileceğini hesaplayan Halife II. Abdülhamid, heyetin ardından Çinli Müslümanlarla kurulan bağları geliştirmekten geri durmaz. Bu amaçla Enver Paşa’nın ardından, en gözde adamı Muhammed Ali’yi (bazı kaynaklara göre en iyi hafiyesi) 1902 yılında gizlice Çin’e gönderir. Molla giyinişli, ‘turist âlim’ imajını kullanarak Çin’in iç kısımlarında gezen Muhammed Ali, Müslümanlarla ciddi bağlantılar kurar. Arapça ve İngilizce bilmesi bu noktada çok etkili olur. İkna ettiği Müslüman ailelerin çocuklarını İstanbul’a eğitime gönderir. Muhammed Ali, bir taraftan ihtiyaç sahibi Çinli Müslümanlara İstanbul’dan gelen maddi yardımları dağıtırken, diğer yandan bölgedeki gelişmeleri sık sık yolladığı raporlarla Yıldız’a aktarır. Sultan II. Abdülhamid bu raporları, 500 milyonluk ülkedeki 50-70 milyon Müslüman’ı İstanbul’a bağlamak için geliştirdiği stratejilerinde kullanıyordu. Muhammed Ali, o dönemde Çinli Müslümanların itibar ettiği İmam Wang Haoren ile temasa geçer. İmam Haoren’e Osmanlıyı ve Sultan Abdülhamid’in İslam dünyasında hayata geçirmek istediği projeleri anlatır.

Çin’de o dönemin önemli Müslüman âlimlerinden biri olarak gösterilen İmam Wang Haoren (1848-1919), medresede modernleşmeyi savunuyordu. Daha önce sadece Arapça eğitim veren Çin’deki Müslüman medreselere Çin kültürü ve Çince derslerini ilk dâhil eden de yenilikçi İmam Wang oluyor. Wang’ın adı Çin tarihinde ‘köprüleri birleştiren eğitimci’, ‘aktivist’ sıfatlarıyla anılıyor.

Wang, kendisine ulaşan bu gayriresmî Osmanlı elçisinden ve modern eğitim seferberliğine girişen II. Abdülhamid’den çok etkilenir. 1906’da talebesi Ma Debao ile çıktığı hac ziyaretinin ardından Mekke’den İstanbul’a geçer. II. Abdülhamid tarafından çok sıcak karşılanır. Wang, İstanbul’da bulunduğu günlerde, Osmanlı eğitim sistemini inceler, İslam konusundaki hassasiyetleri gözlemler. Tespit ettiği farklılıkları not alır. Çin’e döndüğünde sohbet ve

hutbelerinde Osmanlı'dan, Sultan ve Türklerin Müslümanlığından bahseder.

II. Abdülhamid, İstanbul'a kadar gelen bu Çinli kanaat önderini eli boş göndermez. O dönemde Çin'de İslami eser pek bulunmadığı gerekçesiyle Wang'a binin üzerinde kitap hediye eder ve bunları diğer Çinli âlimlerle paylaşmasını ister. Çinli kaynaklar bu eserlerden birkaçının günümüze ulaştığını ifade ediyor. II. Abdülhamid, İmam Wang'a Pekin'de bir üniversite açma düşüncesinden bahseder. Modern eğitim yanlısı Wang bu konuda Sultan'a elinden gelen her türlü yardımı sağlayacağını belirtir.

İstanbul'daki buluşmanın ardından henüz bir yıl geçmiştir ki Wang'ın kapısı çalınır. II. Abdülhamid'in okul açmak için Pekin'e gönderdiği iki Osmanlı muallimi ondan katkı beklemektedir. İmam Wang, Muallim Ali Rıza Efendi ile Muallim Bursalı Hafız Hasan Efendi'yi Niujiie Camii'ne götürür. Burada cemaate 10 bin kilometre öteden gelen bu Türk muallimlerin okul açma planını anlatır. O dönemde Niujiie Camii Müslümanların buluşma mekânıdır. Çinli Müslümanlar bu caminin arka bahçesini Türk hocalara verir. Burada boş tutulan bir bina onarılır, yanına iki derslik daha inşa edilir. Çinli Müslümanlar Osmanlı bayrağının dalgalandığı derslikleri bir an önce faaliyete geçirmek için yardımcı da olur Türklere. İstanbul'dan gelen direktife bölgede Müslüman âlime duyulan ihtiyaç eklenince okulun üniversite seviyesinde açılmasına karar verilir.

Bir yıl süren çalışmaların ardından, 1908'de gözyaşları ve dualarla açılır Dâru'l-Ulûmi'l-Hamidîyye (Pekin Hamidiye Üniversitesi). Okul kısa zamanda Osmanlı-Çin ilişkilerinde bir doping etkisi oluşturur. Bir bakıma iki toplumu birbirine bağlar. II. Abdülhamid Han'ın 19. yüzyılın imkânlarıyla, Batı'nın düşmanlığına rağmen dünyanın öbür ucunda açtırdığı bu eğitim müessesesi Çinli Müslümanları İstanbul'a, Halife'ye bağlar âdetâ.

Okulun açılmasının ardından Çin'de değişen atmosferi Paris'e şöyle bildiriyordu Fransa'nın Pekin Büyükelçisi: "1908'de II. Abdülhamid adına açılan ve kapısında Osmanlı bayrağı dalgalanan eğitim müessesesinin ardından Çin'deki Müslümanlar yalnız Abdülhamid'den bahsetmekte, ona övgüler düzmekte..."

Pekin Huizu (Çin Müslümanları) Tarih ve Kültür Araştırma Bölümü Başkanı Yang HaiHaipeng, o günkü şartlarda Hamidiye Üniversitesi'nin açılmasını mühim bir olay olarak değerlendiriyor. Tarihçi HaiHaipeng, aradan geçen 101 yıla rağmen okulun dersliklerinin Çinli Müslümanların hassasiyeti sayesinde ayakta kalabildiğini belirtiyor: "1907'de İstanbul'dan gelen iki Türk hoca, İmam Haoren ile görüşüp o zamanki adıyla bir 'İslami Öğretmen Yetiştirme Enstitüsü'nü inşaya

girişir. Türk kaynaklarında Hamidiye Üniversitesi olarak geçen, Pekin'deki Niuje Camii'nin arkasındaki bir dönüm alan üzerindeki, 3 sınıf ve bir ana binadan oluşan üniversite bugün hâlâ ayakta.”

1908'in sonunda henüz bilinmeyen bir sebepten ötürü Türk hocalar Çin'den ayrılınca, üniversiteye bölgedeki Müslümanlar sahip çıkar. Bir müddet sonra hoca yokluğundan üniversite ilkokul olarak kullanılır. Ancak 1949'daki Mao devriminin ardından Arapça ve dinî eğitime son verilir, sadece Çince eğitime imkân tanınır. Sonraki yıllar maddi imkânsızlıktan dolayı kapanır. Gerçi son yıllarda cami cemaati Hamidiye Üniversitesi'nin bir dersliğini, isteyen gençlere din dersi vermek için kullanmaya başlamış. Zira, okulun yaşına rağmen sınıfların durumu iyi. Zaman içinde okuldaki Osmanlı motifleri silinse de İslami mimari olduğu gibi duruyor. Dersliklerden biri aradan geçen yıllarda Niuje Camii'nin tanıtımının yapıldığı bir müzeye dönüştürülmüş.

Yaklaşık 200 bin Müslüman'ın yaşadığı başkent Pekin'in Xuanwu semtindeki bin yıllık Niuje Camii ve bahçesindeki Pekin Hamidiye Üniversitesi (devlet korumasındalar) 2008 Pekin Olimpiyatları çerçevesinde restore edilmiş. Toplam 3,7 milyon dolar harcanmış. Binalar üzerindeki geleneksel Çin ve İslam motifleri restorasyonun ardından daha görünür hâle gelmiş. Yenileme sırasında caminin güneyinde bulunan iki İranlı âlimin kabri de es geçilmemiş. Farklı tarihlerde Çin'e İslam'ı anlatmaya gelen ve burada vefat eden Molla Ali (1283) ve Ahmet Burdani'nin (1320) kabirleri ilk günkü gibi.

6 bin metrekarelik alanı bulunan ve aynı anda binden fazla kişinin namaz kılabilirdiği Niuje Camii'nde bayram ve cuma namazlarında yer bulabilmek neredeyse imkânsız. Namaz kılmak isteyenler bu tarihî mekâna sığmadığında Hamidiye'nin boş sınıfları kullanılıyor. Niuje Camii'nde geçmişten farklı olarak bugünkü cuma hutbelerinde II. Abdülhamid'in adı okunmasa da, Hamidiye'nin hikâyesini bilenler gözyaşlarını tutamıyor. Zira geçmişi bilenler Niuje'nin bahçesindeki yüzyıllık Osmanlı mührünü olduğu gibi görüyor.

(*) Cihan Haber Ajansı Çin Temsilcisi

Nazım Hikmet'in dedesi

Sultan II. Abdülhamid, Çin'e bir heyet göndermeye karar verince sarayın gözde subayları bu göreve talip olur. II. Abdülhamid'in tercihi Mirliva (Tuğgeneral) Enver Paşa'dan yana olacaktır. 1856 doğumlu Mirliva Enver Paşa, aslında Polonyalı bir aileden geliyor. Babası Polonyalı Constanty Borzecky, Avrupa'daki 1848 ihtilalinden sonra Osmanlı'ya sığınanlardan. Sultan Abdülmecit'in, Polonyalıları kabul ettiğine dair beyanı üzerine ailesiyle birlikte Osmanlı'ya gelir. Abdülhamid'in yaverliğine kadar yükselecek olan oğlu Enver de burada doğar (Nazım Hikmetin anne tarafından dedesi). Galatasaray Sultânisi'nde (Galatasaray Lisesi) başladığı eğitime Fransa'da mühendislik üzerine devam eder. Babası 1876'da vefat edince, Abdülhamid tarafından İstanbul'a çağrılır. Yarıda kalan eğitimini tamamlayıp subay olur. Mükemmel Fransızcasından ötürü bir dönem İspanya ve Küba'da askerî ataşelik yapar. Osmanlı-Yunan harbinde ön saflarda çarpışır. Uzun yıllar Yıldız Sarayı'nda askerî danışmanlık yapar. İlk eşi Leyla Hanım'dan 5 (3 kızı ve 2 erkek), ikinci eşi Matmazel Hortans'dan 3 (2 erkek 1 kız) çocuğu oldu. Heyette ikinci eşi Hortans'ın da (Dalmaçyalı bir kavasın kızı) bulunduğu biliniyor.

MESUT ÇEVİKALP-OSMAN EROL

Sayı: 786/ Tarih : 28-12-2009

<http://www.aksiyon.com.tr/detaylar.do?load=detay&link=25784>